

Henrik Ibsen.

Ob njegovi sedemdesetletnici spisal Fr. Göstl.

rama »Catilina«, s katero sem pričel svoje pisateljstvo, je nastala po zimi l. 1848.—49., torej v mojem 21. letu. Živel sem takrat v Grimstadu in moral si sam pridobiti, kar sem potreboval za življenje, ko sem se pripravljaval za dijaške izpite. Čas je bil zelo viharen. Februarska vstaja, upor na Ogrskem in v drugih deželah, vojna v Schleswig-Holsteinu — vse to je vplivalo odločilno in trajno na moj razvitek, ki je bil tačas še jako skromen. Pisal sem patetične izpodbudnice Madjarom, jih rotil, naj se krepko potegujejo za svobodo in človeštvo ter naj vztrajajo v pravični borbi proti trinoštvu; napisal sem dolgo vrsto sonetov na kralja Oskarja, ki so ga pozivali, kolikor se spominjam, naj odločno opusti vse malenkostne ozire ter naj nemudoma pohiti na čelu svoje vojske na pomoč bratom ob skrajnji meji schleswiški. Ker sedaj — v nasprotju s tedanjim prepričanjem — dvomim, da bi bili moji navdušeni pozivi le količkaj koristili ogrski ali škandinavski stvari, smatram za srečo, da so ostali le v rokopisu.

Tak je bil moj položaj, ko sem čital, pripravljajoč se na izpit, Sallustovega »Katilino« in Ciceronove govore proti temu Rimljanu. Kar požiral sem te knjige, in nekoliko mesecev pozneje je bila moja drama dovršena. Kakor se razvidi iz mojega dela, nisem bil istih misli o Katilinovem značaju in ravnanju, kakor stara rimska pisatelja, in tudi sedaj še vztrajam pri tem, da je moralo biti nekaj izredno velikega ali vsaj veljavnega na tem možu, s katerim je Cicero, ta neumorni zagovornik večine, pričel boj zelo previdno šele tedaj, ko se mu ni bilo več bati nobene nevarnosti pri napadih. Naj pripomnim tudi to, da je še dosti družih zgodovinskih oseb, katerih posmrtna slava je še bolj nego Katilina provzročena po njih odporu proti svojim sovražnikom.

Moja drama je bila napisana v tihih nočnih urah. Svojemu blagemu in dobrosrčnemu, a povsem svoji trgovini vdanemu gospódarju sem moral, kolikor se je pač dalo, krasti prosti čas za svoje nauke, in od teh ur sem si zopet prikradel kak trenotek za pesnikovanje. Tako mi je preostajala samo noč za moje pešniške posle.

Svojim bližnjikom sem seveda moral prikrivati, da se pečam s tako brezmiselnim poslom — s spisovanjem igre; a povsem brez

zaupnikov edenindvajsetletni pesnik vendar ne more ostati, in tako sem razodel dvema prijateljema sovrstnikoma, s čim se skrivaj bavim.

Mi trije smo se nadejali od »Katiline« jako mnogo. Pred vsem pa ga je bilo treba prepisati na čisto, predložiti pod psevdonimom gledališču v Kristijaniji in poleg tega še izdati v tisku. Eden mojih zvestih tovarišev je oskrbel prepis, drugi je z njim odpotoval v Kristijanijo.

Po dolgem, mučnem čakanju so se pričele pojavljati zapreke. Gledališko vodstvo je vrnilo igro z zelo prijaznim, a vendar odločno neugodnim odgovorom. Prijatelj je hodil z rokopisom od knjigotržca do knjigotržca, a vsi so se izrazili prilično enako, kakor gledališki vodja. Oni, katerega ponudba je bila najugodnejša, je zahteval samo toliko in toliko za tisk; o nagradi ni bilo niti govora.

Te izkušnje pa nikakor niso omajale mojega prijatelja vere v mojo zmago. Pisal mi je, da je baš to prav dobro znamenje; jaz naj le sam založim svoje delo, potrebne novce mi posodi on, dobiček si bodeva delila; zato pa bo on oskrbel vse trgovske posle.

Pot me je dovedla med tem v Kristijanijo. Malo prej je bil izšel »Katilina« v knjigotrštvu. Igra je zbudila v dijaških krogih pozornost in zanimanje, a kritika se je mudila le pri napačnih verzih in smatrala sicer vobče dramo kot nezrelo delo. Znamenitega dobička mala izdaja ni donesla; moj prijatelj je branil del izvodov, in spominjam se, da je nekega dne, ko so se najinemu združenemu gospodarstvu nakopičile nepremagljive ovire, srečno prodal tisto skladalnico nekemu branjevcu kot »makulature«.

Tako pripoveduje pesnik sam v predgovoru k drugemu, predelanemu izdanju tega svojega prvenca (1875), kateremu je ohranil — morda baš spričo razmer, v katerih je nastal — več ljubezni nego drugim svojim mladostnim delom.

Trnjeva je bila pot, ki je dovedla Ibsna do svetovne slave. Mnogo in vztrajno se mu je bilo boriti, preden je dosegel njegov genij priznanje in veljavo. —

Ibsen je bil porojen dne 20. marcija l. 1828. v Skieniu, mestecu ob Kristijanijskem zalivu. Pradedje njegovi so bili pomorščaki, oče bogat trgovec, mati, rojena Altenburgova, nemškega rodu, hči bogatega trgovca v Skieniu. Detinska leta je deček preživel brezskrbno in srečno. L. 1836. pa je zadela očeta velika trgovinska nesreča, in rodbina je obubožala ter se preselila v bližnjo vas. Življenje v Skieniu je bilo živahno in veselo; vaška samotnost pa je dečka naklonila, da se je sprijaznil in zanimal za naravske krasote. Tudi za uk je bil

bistre glave, in obiskaval je realko v Skienu (na kateri je bila latinščina obvezni predmet). Toda neugodne gmotne razmere niso dopuščale starišem, da bi bil sin dovršil študije; bilo je treba, da si skoro sam poišče kruha, in zato je l. 1844. vstopil kot učenec v lekarnico v mestecu Grimstadtu. Tu je v prostih urah nadaljeval svoje nauke in se pripravljaj na zrelostni izpit. Imel pa je tudi dovolj prilike, da je spoznaval ljudi in značaje, kajti lekarnica je bila zbirališče vseh pohajkovavcev.

Revolucionarno gibanje v Evropi je navdušilo tudi njega za svobodo ter mu narekovalo prvo dramo »Katilina«. —

L. 1850. je Ibsen vstopil v Kristijaniji v Heltbergovo pripravnico, da se usposobi za sprejemni izpit za vseučilišče; poleg tega se je tu živahno udeleževal političnega življenja. Da bi si izboljšal gmotni položaj, je vstopil v uredništvo nekega opozicijskega tednika. Kot žurnalist in pa po svojih delih je skoro zaslovel tako, da je dobil poziv, naj sprejme vodstvo novoustanovljenega gledališča v Bergnu s pogojem, da napiše vsako leto po eno dramo za bergensko gledališče. Dovolila se mu je obenem stipendija za trimesečno potovanje v inozemstvo, da prouči praktično gledališko vodstvo. Dasi mu bivanje v malem mestu ni obetalo posebnih ugodnosti, je vendar sprejel to ponudbo. Zveza z gledališčem je postala usodna in pomembna za njegovo književno delovanje.

* * *

Gledališče v Bergnu je bilo ustanovljeno v dobi velikega narodnega navdušenja, ki se je tedaj pojavljalo povsod. To narodno navdušenje je pač bilo tudi vzrok, da si je pesnik izbral za svoja dramatiška dela predmete iz prošlosti, iz zgodovine svojega naroda. O porabi zgodovinskih snovi pa pravi sam, da jih smatra le za posodo, v kateri se pojavlja pesniška ideja.

Toda te drame vobče niso uspele ter tudi niso za nas tolike veljave; edina romantična igra: »Slavje na Solhaugu« je (2. dan januarja l. 1856.) dosegla velik uspeh.

L. 1857. je bil Ibsen poklican v Kristijanijo za voditelja norveškega gledališča. Ostavil je Bergen, kjer se je bil seznanil s hčerko pastora Thoresna, Suzano, ki mu je l. 1858. postala zvesta družica za življenje. — V Kristijaniji je dotlej vladalo dansko gledališče, in rodoljubi so imeli mnogo ovir in nasprotovanja pri ustanovi norveškega. Ibsen je ustanovil »norveško društvo«, ki naj bi se borilo proti vsaki tuji premoči ter delovalo za napredek domačega življa

na umetnostnem polju. Temu društvu za predsednika je bil izvoljen slavni Björsen, Ibsen pa za podpredsednika. Vendar so bili vsi napori brez pravega uspeha; l. 1852. je norveško gledališče bankrotovalo.

Politične razmere in neprijetnosti domačega malenkostnega obzorja so Ibsnu provzročile mnoge neprilike; gnalo ga je v tuji svet, prosil je državne štipendije za potovanje ter odrinil z njo preko Nemčije v Italijo.

Rim, ki je pesnikom in umetnikom neusahljiv vir novih idej, ki jim je najkrepkejša izpodbuda k delovanju, je mogočno vplival na pesnika. Tu je pričel vrsto dram, katerih ost je naperjena proti sedanji družbi; tu je šele zaslovel, v domovini in izven domovine so ga pričeli čislati in spoštovati.

Že igri »Komedijska ljubezni« (1862) in »Kandidatje za prestol« (1863) sta dali povod mnogemu nasprotovanju in raznim ugovorom; saj sta pa tudi bili izzivajoči, bojeviti. V prvi je Ibsen izrazil svoje dvome, v drugi pa svoje upe o končni zmagi svojih idej. V Rimu je spisal l. 1866. »Branda« in 1868. »Peera Gynta«, ki drug drugega dopolnjujeta. »Pastorja Branda« so po pravici nazvali modernega »Fausta«; v njem je hotel pesnik pokazati pozitivno, v »Peeru Gyntu« pa negativno, kaki bodimo. Zložil je tudi veselo igro »Zveza mladine«, ki se je v prvič uprizorila dne 18. oktobra l. 1869. v Kristijaniji ter si pozneje pridobila obče priznanje.

L. 1868. je zapustil Rim ter šel v Draždane. Tu je dogotovil mistično-zgodovinsko igro v dveh delih »Cesar in Galilejec«. — Potoval je od tu mnogo po Evropi in se mudil v raznih večjih mestih; bil je tudi gost egiptovskega podkralja pri otvoritvi sueškega prekopa. Naselil se je potem v Monakovem, a pred nekaj leti se vrnil v domovino, v Kristijanijo.

V teh letih se je porodila vrsta socialnih dram Ibsnovih. Boj, brezobziren boj proti vsemu, kar je lažnivo, nezdravo in gnilo v našem družinskem in družabnem življenju, je stožer Ibsnovih socialnih dram. Ibsen je apostol resnice in zato trga brez pomisleka in brez usmiljenja krinko raz obraz vsemu in vsakemu licemerstvu ter kaže vse podlosti in pregrehe, ki se ščeperijo v našem zasebnem in javnem življenju.

Te drame, ki so med seboj vse v neki dasi vobče le premalo znani in upoštevani zvezi, so Ibsnu pridobile mnogo vdanih spoštovalcev, a tudi mnogo strastnih nasprotnikov; z njimi zlasti se je poslavil Ibsen po vsem svetu. In vendar te drame nikakor ne uspevajo na odrih tako, kakor bi bilo pričakovati. A to je razumevno,

Že njih snovi niso take, da bi se omilile veliki množici, in pa tudi njih oblika je večini občinstva pretežka; dasi brez fraz in deklamacij, so navzlic vsi preproščini vendarle umetniške. Obično se pričenjajo s katastrofo, in v igri se psihološko analizujejo značaji oseb. Analitiške drame pa množice ne zanimaje toliko, kakor sintetiške. Kakor so pisane brez besednega lepotičja, zahtevajo tudi, da se igrajo naravno — in kako malo je naravnih igravcev najti med igralnim osebjem po najslavnejših odrih. Kolikor so jih uprizorili na Dunaju priznani umetniki, so napravile vedno globok vtisk. Kaj pa znači baš zanje izborna predstava, o tem smo se uverili pri Zacconiju in njegovi izvrstni družbi; ta nedosežni umetnik je dosegel v »Strahovih« v ulogi, katera bi marsikakega drugega pokopala, največje in najzasluženejše priznanje.

* * *

»Stebri naše družbe« kažejo obče spoštovanega moža, ki je do brotnik in veljak v svojem kraju, ki si je pa ves ugled in vso veljavo pridobil s sebičnostjo in lažnivostjo. Ta drama je izmed Ibsnovih postala najpopularnejša. — V »Nori« nam kaže licemerstvo in egoizem v zakonu ter zagovarja zahtevo, da bodi žena istopravna z možem, da bodi tudi ona samostalna. Zvršetek igre — ko Nora ostavi moža in otroke — se je zdel mnogim nemoralen; Ibsnu pa se vidi baš v tem prava moralnost, da združno življenje, zgrajeno na laži, ne more trajati nadalje brez prevelike škode za moža in ženo. Zlasti »Nora« je provzročila mnogo razprav in prepиров; Ibsen ni posegal vmes, pač pa je onim, ki so trdili, da se naj tak zakon vzdrži iz ozirov na otroke, odgovoril v novi drami, v »Strahovih«, katerih vsebina je ta-le: Gospa Alvingova, ki spozna moževo prevaro, mu sicer uteče, a se vrne in se žrtvuje zanj in za sina; skrbno čuva, da nihče ne zve o njegovih pregrehah, ter mu stavi v asilu spomin za večne čase. In vendar iz te neistinitosti ni blagoslova; pregreha preide na sina in ga uniči.

»Strahovi« so zbudili najstrastnejše nasprotovanje. Nato je Ibsen zopet odgovoril v novi drami, v »Sovražniku svojega ljudstva«. Mož, ki z dušo in telesom deluje za blaginjo svojih someščanov, je spoštovan, dokler je njegovo delovanje njim v korist; ko pa izprevidi, da je ta ljudska blaginja osnovana na neistinitosti, ko se prične boriti proti nji in pride s tem v navzkrižje z gmotnimi koristmi svojih someščanov, tedaj postanejo bivši njegovi prijatelji in podpiratelji najstrastnejši sovražniki in preganjavci. V ti drami se Ibsen bolj nego v vseh drugih obrača proti množici, katera nima niti razuma, niti

pravičnosti, niti poštenja. A kakor niti največji dobiček ne premore, da bi junak utajil svoje prepričanje, tako ga tudi največja sila ne ustraši, da bi se nehal boriti.

Kdor prouči te Ibsnove drame, ta mora imeti neomejeno spoštovanje do njega kot človeka. A vzvišena tendencija nič ne škoduje delom Ibsnovim v leposlovnem oziru; drame njegove so proizvedene tako izborno, značaji tako plastično orisani, da se moramo diviti Ibsnu kot pesniku. Morda je v nekoliko opravičena trditev, da pretirava, nikakor pa ni res, da bi bil Ibsen pesimist. Kdo bi trdil, da nam podaje neverjetne ali nemožne razmere, nasproti mora vsakdo priznati, da je vse zajeto iz življenja. Ibsen ne slika le slabih in pregrešnih oseb, on nam podaje tudi krepostne in značajne. A tudi njegovi grešniki niso povsem propalice; ne slika nam jih le zato, ker so grešniki, temveč da uvidimo vso nesrečo in bedo, ki izvira iz pokvarjenih naših razmer, da vržemo s sebe te spone ter se popnemo do boljših, častnejših, vrednejših razmer. V tem smislu preveva njegova dela najblažji idealizem.

L. 1884. je priobčil Ibsen dramo »Divja raca«, temno in skrivnostno delo, in odslej se misticizem vedno pojavlja v njegovih delih. Tudi v ti drami se bori za resnico, priznava pa, da ima navadni človek vsaki svojo »življensko laž«, in ako se mu vzame in uniči ta, vzame in uniči se mu tudi njegova sreča. Sicer je najti tudi že v prejšnjih dramah marsikaj simbolskega ali mističnega, vendar ta element ni v njih tako prevladoval, ni bil njih glavni in prvi živelj. — »Divji raci« so sledila dela: »Rosmersholm« — »Pomorska gospa« — »Hedda Gabler« — »Stavbar Solness« — »Mali Eyolf« in »Ivan Gabriel Borkman«. — »Rosmersholm« smatrajo nekateri za Ibsnovo najpopolnejšo dramo; v nji nam je zvršil poveljevanje zatajujoče se ljubezni, v nji se razodeva pesnikovo filozofsko naziranje. — V »Pomorski gospe« mu je morje simbol skrivnostnega in tajinstvenega življa v človeški duši. — »Mali Eyolf« nam propoveduje, da moramo samoljubno poželenje podrediti dolžnostim in požrtvovalnosti, le v tem je prava sreča. Z »Malim Eyolfom« dopolnjuje Ibsen predhodnico, »Stavbarja Solnessa«, ki je drama nezadovoljstva. V stavbarju in njegovi žalostni usodi se nam zrcali človeštvo, ki išče zadovoljstva in sreče po napačnih potih, izgrešivši pravo pot. »Borkmann« nam slika pregreho proti ženi in postavi ter velikodušno ljubezen žene, ki se žrtvuje za nevredneža.

* * *

Ibsnu so pogosto očitali, da riše patološke značaje; da, znana nam je zelo zanimiva medicinska razprava, v kateri se mu očitajo mnoge nemožnosti in neverjetnosti v njegovih opisih bolezni, in na ti podlagi se mu dokazuje neistinitost njegovih oseb. Ti kritiki naj pomislijo, da sicer res, zlasti v zadnjih delih Ibsnovih misticizem proizvaja nejasnost, a pomislijo naj tudi, da je Ibsen polemiške naravi, da hoče biti reformator človeštva, filozof, in da ga nam kot takega kažejo tudi njegove drame.

Ibsnove drame ne bi smele ostati neznane slovenskemu odru. »Nora« je edina, ki se je v Gestrinovem prevodu uprizorila l. 1892. v Ljubljani. Da se ni ponovila sedaj, ko je ves izobraženi svet slavil sedemdesetletnico pesnikovo, je gotovo obžalovanja vredna zamuda. — »Salonska knjižnica« nam donese nekatere prevode Ibsnovih del, in upamo, da se le-ta potem udomačijo tudi na našem odru. Saj uspevajo — dasi ne tako, kakor bi zaslužila — povsod ter so občinstvu vir oduševljenja in duševnega užitka ter zanosa. — Mnogo slave je užil pesnik ob svoji sedemdesetletnici, in to mu je lahko v zadostilo za vse nasprotovanje, ki mu ga je naklonilo ljudomilo slovstveno delovanje. Saj vidi, kako njegove ideje prodirajo in si pridobivajo vesoljni svet. Proslavljali so ga zlasti njegovi rojaki in njih veliki ljubitelj in pospeševatelj umetnosti, kralj Oskar; a tudi pri drugih narodih skoro ni bilo odra, ki ne bi bil proslavil sedemdesetletnice pesnikove z uprizoritvijo kakega njegovega dela. Da bi se tudi Slovenci bolj nego dozdej pobrigali zanj, da bi proučevali njegove spise ter po njih začeli čislati in ljubiti tega »norškega« velikana, k temu naj pripomore kolikor toliko poleg vse svoje skromnosti in nedostatnosti ta spis.¹⁾

¹⁾ O Ibsnu je napisan sicer že nebroj razprav in razpravic. Izmed večjih del pa sem porabil pri tem sestavku le dve, namreč: životopis in literarne ocene: »Henrik Ibsen«. Norveški spisal Henrik Jaeger. Ponemčil H. Zschalig — in literarna predavanja »Ibsens Dramen« dra Emila Reicha.

